

Imiona królów judzkich – kilka spostrzeżeń

Judahite Royal Names: Some Observations

ŁUKASZ TOBOŁA

Wydział Teologiczny UAM w Poznaniu
adres: ul. Bobrzańska 20/6, 61-248 Poznań; e-mail: ben.ilim.mot@gmail.com

SUMMARY: The biblical tradition has preserved many variants of the Judahite royal names. Some of these variations can be classified as orthographic irregularities, scribal confusions or the misinterpretations of the archival sources. However, there are also some examples that cannot be explained philologically. This applies particularly to the names of the following Judahite kings: Uzziah aka Azariah, Jehoahaz aka Shallum and Mataniah aka Zedekiah. I suggest that in all three cases we are not dealing with a diversity of onomastic variants, but with six different pretenders to the David's throne.

KEYWORDS: Judahite royal names, the continuity of the David's dynasty, *coup d'état*

SŁOWA KLUCZOWE: imiona królów Judy, ciągłość dynastii Dawidowej, zamach stanu

W świecie naukowym wielką estymą darzy się łacińską maksymę *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* – „bytów nad konieczność mnożyć nie trzeba”, znaną powszechnie jako „brzytwa Ockhama”. Niemniej to, co sprawdza się na gruncie roztrząsań filozoficznych lub dysput prawnych, niekoniecznie ma zastosowanie w poszukiwaniach historycznych. Zwłaszcza jeśli badamy skomplikowane losy władców starożytnej Judy i próbujemy zgłębić zawłość sukcesji dawidowej.

Tradycja biblijna przechowała wiele wariantów królewskich imion¹. Niektóre z nich wypada zakwalifikować jako różnice w pisowni, podyktowane

1 Ponoć już król Salomon na znak boskiej aprobaty miał być dodatkowo obwołany Jedidiaszem (*jdjdjh*, dosł. „Jahwe umiłuje”, 2 Sm 12,25). Mając na uwadze obecną postać tekstu biblijnego, ta wzmianka jest częścią wyroczni proroka Natana, a zatem wypada uznać to imię za ceremonialny tytuł o teologicznej proveniencji – por. N. Wyatt, „«Jedidiah» and Cognate Forms as a Title of Royal Legitimation”, *Bib* 66 (1985) 112-125. Nie można jednak wykluczyć i takiej hipotezy, że imię Jedidiasz należało pierwotnie do przedwcześnie zmarłego pierwszego syna Dawida i Batszeby (2 Sm 12,15-22) i dopiero wtórnie zostało połączone z tradycją o Salomonie, mającą skądinąd niewiele wspólnego z relacją historyczną. Co do legendarnego charakteru biblijnych przekazów o Salomonie zob. E. Lipiński, *Itineraria Phoenicia* (Leuven: Peeters, 2004) 217, 247, 507. Por. także G.J. Wightman, „The Myth of Solomon”, *BASOR* 277-278 (1990) 5-22.

zapewne lokalną tradycją lub zwyczajami językowymi epoki lub regionu², inne zaś jako oczywiste błędy pisarskie³.

Są jednak i takie, które trudno wyjaśnić na gruncie filologicznym. Dotyczy to następujących królów Judy:

Azariasza *vel* Ozjasza (2 Krl 15,1-7 / 2 Krn 26,1-4)

Joachaza *vel* Szalluma (2 Krl 23,30 / Jr 22,11, 1 Krn 3,15)

Mattaniasza *vel* Sedecjasza (2 Krl 24,17 / 2 Krn 36,10-13)

W poniższym artykule stawiam hipotezę, że we wszystkich trzech przypadkach mamy do czynienia nie tyle ze różnicowaniem nazewnictwa, ile raczej ze wzmiankami o różnych osobach, które, z większym lub mniejszym szczęściem, ubiegały się o tron domu Dawida.

1. Ozjasz *contra* Azariasz – w obliczu zagłady Domu Dawida

Dawne źródło cytowane w 2 Krn 21,7, zawierające jeszcze starodawne określenie *bjt dwd* („dom Dawida”)⁴ zamiast „Juda”, podaje, że król judzki Jozafat miał sześciu synów, których kazał wymordować Joram⁵, syn Achaba izraelskiego, ówczesny suweren Judy⁶.

- 2 Imię syna Achaba, króla Izraela, zachowało się w tekście hebrajskim w dwóch wariantach – Jehoram (*jhwrm*, 2 Krl 3,1) oraz Joram (*jwrm*, 2 Krl 8,16-29), różniących się jedynie zapisem części teoforycznej – *jhw* / *iw*. Podobnie imię dziedzica króla Joachaza (2 Krl 13,10; 12-13) – Jehoasz (*jhwš*) oraz Joasz (*jhwš*). Odnośnie do zaniku litery *he* w elementach teoforycznych związanych z imieniem *Jhw* zob. Th.Mc. Daniel, „The Consonantal Force of He in the Tetragrammaton”, *Seisho to Shingaku / Bible and Theology* 12 (1968) 1-24. Por. też Ł. Toboła „One Writing – Various Readings: The Ugaritic Ba’lu Cycle in Translation”, *Języki orientalne w przekładzie*. Konferencja Kraków, 7–8 kwietnia / *Oriental Languages in Translation*. Conference, 7–8th April 2008 (red. A. Zaborski – M. Piela) (Kraków: Wydawnictwo Oddziału Polskiej Akademii Nauk, 2010) 179-182. Z kolei formy Jehoniasz (1 Krn 3,16), Koniasz (Jr 22,24) czy Jehojakin (2 Krl 24,6.8.12.15; 25,27; 2 Krn 36,8.9; Jr 52,31) / Jojakin (Ez 1,2) to zasadniczo wariacje na temat tego samego imienia, różniące się jedynie umiejscowieniem elementu teoforycznego, względnie będące skróconą formą miana królewskiego.
- 3 Utożsamienie Ochozjasza, syna Jorama (2 Krl 8,25-27), z Azariaszem w tekście hebrajskim Ksiąg Kronik (2 Krn 22,6) wydaje się pomyłką skryby (w tekście greckim pojawia się zgodne z kontekstem imię *Ochozjas*).
- 4 Por. stela moabickiego króla Meszy z IX w. przed Chr. A. Lemaire, „La dynastie davidique (byt dwd) dans deux inscriptions ouestsémitique du IXe s. av. J.C.”, *SEL* 11 (1994) 17-19.
- 5 Joram, syn Achaba i król Izraela, jest tą samą osobą co Joram, król Judy, mylnie nazwany „synem Jozafata” w 2 Krl 8,16 i „synem jego” w 2 Krn 21,1. Pierwszym uczonym, który zwrócił uwagę na identyczność tych władców był J. Strange, „Joram, King of Israel and Judah”, *VT* 25 (1975) 191-201. Autor zinterpretował jednak Jorama jako judzkiego uzurpatora. Jego hipotezę zmodyfikował E. Lipiński, widząc w Joramie władcę Izraela i suwerena Judy, co współbrzmi z realiami epoki, zob. E. Lipiński, *The Aramaeans. Their Ancient History, Culture, Religion* (OLA 100; Leuven: Peeters, 2000) 378-379, przyp. 170. W tekście biblijnym zachowała się też

Autor biblijny, przejęty ideą ciągłości dynastii Dawidowej, próbuje zamaskować fakt unicestwienia głównej linii rodu, snując opowieść o szczęśliwie ocalałym Joaszu, rzekomym synu Jozafata⁷, mającego ukrywać się przez wiele lat pod opieką kapłana Joady (2 Krl 11,2-3), z którego to inspiracji dokonano ostatecznie zamachu stanu. Zabito wtedy miejscową reprezentantkę Jorama, Atalię, która rządziła Judą w imieniu króla Izraela (rezydującego podówczas w Samarii), oraz należącego do jej stronnictwa kapłana Mattana⁸.

Na podstawie fragmentu 2 Krl 11,20 można przypuszczać, że zamach był jak najbardziej na rękę lokalnej arystokracji: „Cały lud kraju (*’m h’rs*) radował się, a miasto zamarło. Atalię zaś zabito mieczem w domu króla”. Użyta w tym fragmencie fraza *’m h’rs* jest terminem oznaczającym judzkich możnych⁹ oraz starszyznę (w opozycji do dworu).

Niedługi czas po objęciu rządów Joasz został zamordowany przez swoich dworzan (2 Krl 12,21-22). Podobny los spotkał jego syna Amazjasza (2 Krl 14,19-20). Informacja o tym, iż spisek zawiązano w Jerozolimie, może sugerować, że zainspirowali go członkowie dworu królewskiego.

inna tradycja, wedle której rzeń potomków Jozafata miała przeprowadzić królewska ciotka, Atalia (2 Krl 11,1). Była ona córką Omriego, którą wydano za Jozafata, króla Judy, w celu wzmocnienia wzajemnych więzi i przygotowania gruntu pod przejęcie tronu Dawida przez królów Izraela. Por. Lipiński, *The Aramaeans*, 324-325, 383, przyp. 112.

6 Charakter relacji pomiędzy Judą a Izraelem tamtych czasów bardzo dobrze ilustruje powiedzenie przypisywane przez autora biblijnego Jozafatowi, królowi judzkiemu, „Jam jest twój, ludzie moi ludźmi twoimi, konie moje końmi twoimi” (1 Krl 22,4; 2 Krl 3,7).

7 Taką interpretację tego tekstu biblijnego zaproponował swego czasu E. Lipiński, „Od ideologii królewskiej do mesjanizmu epoki hasmonejskiej”, *SJ* 12 (2009) 4-5.

8 Możliwe, że ten kapłan w rzeczywistości nazywał się Mataniasz (*mtnjh*), zaś obecna postać jego imienia jest świadomym zabiegiem autora biblijnego, który z pobudek ideologicznych chciał zanegować związki tej postaci z miejscowym kultem Jahwe. Wskazuje na to zapis imienia *mtnjh*, pojawiający się we fragmencie parafrazy biblijnej z Qumran, osnutej na motywach z dziejów rodu Omriego, opatrzonej sygnaturą 4Q382 – zob. F.G. Martínez – E.J.C. Tigchelaar, *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (Leiden: Brill, 1999) 762-763, fragmenty 9+11, wersy 3-5. Tekst rozpoczyna się fragmentem dotyczącym królewskiego urzędnika Obadjasza, który miał ukrywać proroków Jahwe przed królową Izebel (por. 1 Krl 18,3-4). W dalszych wersach pojawia się fraza [...] *wmtnjh hmšrtjm* [...] / [...] *jm w’bdjm lšb’ hšmjm* [...] „[ ] oraz Mattaniasz (i) posługujący [ ] / [ ] *jm* i słudzy Hufca Niebieskiego”. Termin *mšrtjm* „posługujący, słudzy (kultowi)”, pochodzący od rdzenia *šrt* „być w pogotowiu, służyć, czcić”, pojawia się wielokrotnie w tekstach biblijnych w kontekście służby pomocniczej w ramach kultu Jahwe (np. Wj 24,13; 33,11; Lb 11,28; Joz 1,1). Wzmianka o Hufcu Niebieskim wskazuje na kult jerozolimski, ponieważ to właśnie w ramach krytyki Jerozolimy pojawiają się odwołania do *šb’ hšmjm* (por. Pwt 4,19; 17,3; 2 Krl 17,16; 21,3; 23,4; Jr 8,2; 19,13; 33,22; So 1,5; 2 Krn 33,3). Jest zatem możliwe, że w tym tekście wzmiankowany jest biblijny kapłan Mattan, będący na służbie Atalii. Tak jak królowej Atalii odmawia się praw do tronu, podobnie kapłanowi Mattanowi odmawia się praw do sprawowania kultu. Por. Ł. Toboła, *Ba'al w dziejach rodu Omriego*. Studium historyczno-teologiczne (Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, 2013) 104-106.

9 Por. J.D.W. Wyatts, *How We Got Our Bible: Files from an Alttestamentler's Hard Drive* (Eugene: Wipf&Stock, 2011) 108-109.

Podejrzewano zapewne, że Joasz nie był dziedzicem domu Dawida, lecz synem kapłana Jojady¹⁰.

Niektórzy badacze interpretują dwojake miano następcy zamordowanego Amazjasza (Ozjasz / Azariasz): jako błąd skryby lub zbieżność semantyczną¹¹. Nie można też wykluczyć i takiej hipotezy, że imiona Ozjasz i Azariasz należały tak naprawdę do dwóch różnych osób zaangażowanych w spór o władzę¹². Walkę o tron najprawdopodobniej wygrał Ozjasz, na co wydają się wskazywać chronologie biblijne, odnoszące się właśnie do jego panowania, z pominięciem jakichkolwiek wzmianek o Azariaszu (Iz 1,1; 6,1; 7,1; Am 1,1; Za 14,5). Co więcej, imię „Ozjasz” pojawia się też na pieczęciach z epoki, należących do *’bjw ’bd ’zjw* „Abijasza na służbie Ozjasza” oraz *šbnjw ’bd ’zjw* „Szubnijasza na służbie Ozjasza”. Przyjęto w literaturze przedmiotu, że owego Ozjasza można utożsamiać z królem Judy¹³. Jednocześnie brakuje źródeł pozabiblijnych wspominających w podobny sposób osobę Azariasza.

Z kolei w biblijnym wykazie synów króla Amazjasza (1 Krn 3,12) mamy do czynienia z sytuacją odwrotną. Brakuje tam jakiegokolwiek wzmianki o Ozjaszu, zaś jako jeden z królewiczów wymieniony został właśnie nie kto inny jak Azariasz. W takim kontekście Ozjasz jawi się jako dalszy krewny władcy, względnie uzurpator, wywodzący się z jego otoczenia¹⁴. Niemniej to właśnie jemu, w wyniku splotu bliżej nieokreślonych okoliczności, powierzono tron. Natomiast dalszy los Azariasza pozostaje nieznan.

¹⁰ Por. Lipiński, *The Aramaeans*, 383.

¹¹ Odczytanie litery *zain* jako nieudolnie nakreślonego *reš*, względnie podobieństwo rdzeni *’zr* oraz *’zz* – zob. I. Kalimi, *The Reshaping of Ancient Israelite History in Chronicles* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2005) 105-106.

¹² Por. E. Lipiński, *On the Skirts of Canaan in the Iron Age* (Leuven: Peeters, 2006) 383-384, tenże, „Od ideologii królewskiej do mesjanizmu epoki hasmonejskiej”, 4-5.

¹³ Co do utożsamienia skróconej formy *’zjw* z biblijnym zapisem *’zjhw* zob. L.J. Mykytiuk, „Sixteen Strong Identifications of Biblical Persons (Plus Nine Other Identifications) in Authentic Northwest Semitic Inscriptions from before 539 B.C.E.”, *New Inscriptions and Seals Relating to the Biblical World* (red. M. Lubetski – E. Lubetski) (Atlanta: SBL, 2012) 46-47; tenże, *Identifying Biblical Persons in Northwest Semitic Inscriptions of 1200-539 B.C.E.* (Atlanta: SBL, 2004) 219. Taką identyfikację przyjmują też (m.in.): A. Lemaire, „Hebrew and West Semitic Inscriptions and Pre-Exilic Israel”, *In Search of Pre-Exilic Israel* (red. J. Day) (London: T&T Clark, 2004) 373, oraz Kalimi, *The Reshaping*, 106. Niemniej por. też nieco bardziej powściągliwą opinię w: J. Radine, *The Book of Amos in Emergent Judah* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010) 48-50. Od strony filologicznej powyższa wariacja jest całkowicie dopuszczalna. Ponadto pokutujące w środowisku naukowym założenie, że element teoforyczny *jw* bezsprzecznie wskazuje na kogoś z Izraela, zaś *jhw* na kogoś z Judy, wydaje się mijać z rzeczywistością. Element *jw* spotykany jest też w inskrypcjach z terenu Judy – por. Mykytiuk, *Identifying Biblical Persons*, 142-143, przyp. 136; Z. Zevit, *Religions of Ancient Israel* (London: Continuum, 2001) 378, 381, 398.

¹⁴ Trzeba tutaj wziąć pod rozwagę znaczną liczbę żon i nałożnic wchodzących w skład haremu władcy, co w oczywisty sposób mnożyło kontrowersje i pretensje względem ewentualnej sukcesji królewskich potomków.

2. Szallum *contra* Joachaz – zamach stanu w cieniu egipskiej hegemonii

Po gwałtownej śmierci króla Jozjasza¹⁵ na tron wstąpił władca określany w większości tekstów biblijnych imieniem Joachaz (2 Krl 23,30.31.34). Jednakże lista synów Jozjasza w 1 Krn 3,15 w ogóle nie wspomina o takim dziedzicu królewskim. Zamiast niego został wymieniony Szallum, o którym wzmiankuje też fragment Jr 22,11.

Wobec powyższego niektórzy badacze sugerują, że imię Szallum zostało nadane potomkowi Jozjasza tuż po urodzeniu, zaś miano Joachaz było jego oficjalnym „imieniem tronowym”. Jednakże do dziś nie udało się dowieść jednoznacznie zwyczaju przyjmowania takowych imion przez królów judzkich¹⁶. Nie wspominają o nich *summaria* królewskie, opracowane na podstawie lepiej lub gorzej zachowanych fragmentów kronik dworskich¹⁷.

Poza tym zastanawia fakt, że ilekroć w Biblii mamy informację o zmianie imienia króla, tylekroć wiązana jest ona z inicjatywą obcego władcy (2 Krl 23,34; 24,17). Brakuje jednocześnie przykładów pozabiblijnych, które potwierdzałyby stosowanie tego rodzaju praktyk względem innych wasali królów babilońskich. Ponadto taka wizja kłóci się z ideą imienia tronowego jako ucieleśnieniem lokalnej ideologii królewskiej.

Co więcej, w obu przypadkach rzekomej zmiany imienia zachowano jahwistyczny element teoforyczny, którego użycie trudno uznać za zamysł obcego zwierzchnictwa¹⁸. Z kolei teologicznie nacechowane, poetyckie aluzje do idei przybierania imion tronowych, które można odnaleźć w księgach prorockich (np. Iz 7,14; 9,5-6)¹⁹, nie mogą być potraktowane jako wiarygodne analogie historyczne.

- 15 Nie sposób rozstrzygnąć, czy Jozjasz zginął w bitwie, czy też został zamordowany na rozkaz faraona Necho, który, idąc na pomoc królowi Asyrii, chciał mieć zabezpieczone tyły. Relacja z 2 Krn 35,20-24 wskazuje na pierwszy scenariusz. Z kolei 2 Krl 23,29-30 wydaje się sugerować zabójstwo dokonane podczas spotkania obu władców. Por. A.C. Welch, „The Death of Josiah”, *ZAW* 43 (1925) 256; S.B. Frost, „The Death of Josiah: A Conspiracy of Silence”, *JBL* 87 (1968) 369-382; A. Malamat, „Josiah’s Bid for Armageddon: The Historical Background of Josiah’s Encounter with Necho at Megiddo”, *JANESCU* 5 (1973) 274-278; M. Miller – J.H. Hayes, *A History of Ancient Israel and Judah* (Philadelphia: Westminster, 1986) 461.
- 16 „[...] in every instance we are still in the realm of hypothesis” – R. De Vaux, *Ancient Israel. Its Life and Institutions* (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1997) 108.
- 17 Odnośnie do specyfiki tych źródeł zob. Ł. Tobiła, „The Meaning of the Phrase *sēper dibrē hayyāmim* in Biblical Historiography”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 28 (2014) 7-13.
- 18 Skoro to właśnie Nabuchodonozor miał nadać judzkiemu wasalowi imię tronowe, to dlaczego nie nadał mu imienia o babilońskiej proweniencji?
- 19 Por. Ł. Tobiła, „Propozycja reinterpretacji tytułów Bożego pomazańca w Iz 9,5b-6a”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 24 (2010) 73-79.

W takim kontekście być może warto zwrócić uwagę na okoliczności przejścia tronu przez Joachaza. Według Pisma Świętego został on obrany przez miejscowych możnych (*m h'rs* dosłownie: „lud tej ziemi” – 2 Krl 23,30), co sugeruje zaistnienie jakiejś oddolnej inicjatywy²⁰, zapewne w opozycji do władz jerozolimskich²¹. Jednak zaledwie po trzech miesiącach rządów nowy władca został złożony z urzędu przez faraona Necho II, który go uwięził i powiódł ze sobą do Egiptu.

W związku z powyższym można przypuszczać, że Joachaz, zapewne bliższy lub dalszy krewniak dotychczasowego króla, był kandydatem lokalnej arystokracji. Z pomocą życzliwego mu stronnictwa obalili Szalluma, syna królewskiego, wyznaczonego odgórnie przez faraona na tron Judy. Taka decyzja judzkich możnych zakłóciła porządek zaprowadzony przez egipskiego suwerena, który przeprowadził ekspedycję karną i ostatecznie pozbawił Joachaza tronu, ustanawiając w jego miejsce innego wasala²².

Tworząc historię o zamianie imienia, autor biblijny mógł zatem po prostu starać się zamaskować skomplikowane okoliczności przejścia tronu przez Joachaza. Niemniej nie można też wykluczyć, że obecna postać tekstu biblijnego jest po prostu rezultatem próby zharmonizowania fragmentarycznych i niejasnych źródeł, którymi dysponowali jego autorzy. Redaktorzy biblijni pisali wszakże kilkaset lat po wydarzeniach i zapewne nie mieli kompletnych roczników królewskich, stąd między innymi umowne przypisanie czterdziestu lat panowania wspomnianemu wyżej Jozjaszowi²³.

20 2 Krl 23,30. Por. A. Malamat, „The Twilight of Judah in the Egyptian-Babylonian Maelstrom”, *Congress Volume: Edinburgh 1977* (red. G.W. Anderson) (VTSup 28, Leiden: Brill, 1975) 123-145, 125-126.

21 Por. Wyatts, *How We Got Our Bible*, 108-109.

22 W 2 Krl 23,34 jest mowa o tym, że miał on mieć pierwotnie na imię Eliakim, zaś z polecenia faraona został przemianowany na Jehojakima. Zastanawia nikła sensowność takiej podmiany (znaczenie imienia pozostało wszakże takie samo – „Bóg / Jahwe ustanowił”) oraz jej jahwistyczny wydźwięk (skoro zmiany imienia dokonał Necho, to należałoby wszakże oczekiwać egipskiej tytulatury). Jeśli jednak autor biblijny korzystał ze źródła spisanego np. w języku akadyjskim, to nie można wykluczyć nadinterpretacji determinatywu DINGIR (czytanego jako *'il /'el*) zapisanego przed częścią teoforyczną imienia (w tym przypadku *jeho/ jo*), co mogło wprowadzić pewne zamieszanie (por. imię króla Hamatu z VIII w. przed Chr., które zachowało się w następujących wariantach: *I-lu-bi-'i-di* / *DINGIR-bi-'i-di* / *DINGIR-ja-u₂-bi-'i-di* – zob. E. Lipiński, „An Israelite King of Hamat?”, *VT* 21 (1971) 371-373. Jest zatem możliwe, że chodzi o tę samą osobę, której imię zapisywano na rozmaite sposoby.

23 Według E. Lipińskiego liczba czterdziestu lat oznacza tyle co jedno pokolenie, skoro średnia długość życia w starożytności wynosiła około 25-30 lat (por. *On the skirts of Canaan in the Iron Age*, 62-63, 98-99).

3. Mattaniasz *contra* Sedecjasz – wewnątrzrodzinna walka o tron

Wedle 2 Krl 24,17 Mattaniasz, wyznaczony przez Nabuchodonozora II na władcę Judy, był stryjem (*ddw*) Jehoniasza, swego młodocianego poprzednika na tronie judzkim, wziętego do niewoli przez władcę Babilonu (przypuszczalnie w roli zakładnika, gwarantującego względny spokój w podległej prowincji). Jednakże paralelna relacja w 2 Krn 36,10 nie wspomina wcale o Mattaniaszu. Czytamy tam wyłącznie o Sedecjaszu, który miał być bratem (*h*) wspomnianego wyżej Jehoniasza. Większość współczesnych badaczy, mając na uwadze specyfikę semickiej terminologii, interpretuje słowo „brat” jako synonim dla „krewnego”, utożsamiając tym samym obie postaci²⁴. Jednakże nawet jeśli przyjmiemy takie założenie, to nadal pozostaje wątpliwość, czy Mattaniasz, „stryj” Jehoniasza, to aby na pewno ta sama osoba co Sedecjasz, jego „brat, tj. krewny”.

Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, iż w rodowodach królewskich zamieszczonych w 2 Krn 3,15 faktycznie wzmiankowany jest jeszcze inny Sedecjasz, a mianowicie brat (!) Jojakina, ojca Jehoniasza, a zatem kolejny ze stryjów Sedecjasza juniora. Jednocześnie wspomniany *passus* milczy o jakimkolwiek Mattaniaszu. Możliwe zatem, że wspomniany Mattaniasz był jednym ze stryjów Jehoniasza, być może tak nisko stojącym w oficjalnej kolejce do tronu, że król babiloński mógł spokojnie liczyć na jego lojalność, wspaniałomyślnie pozwalając objąć mu rządy. Tymczasem Sedecjasz uważał siebie za bardziej właściwego pretendenta do tronu i w związku z tym obalił babilońskiego „figuranta”²⁵, a następnie zbuntował się przeciwko swemu suwerenowi, zawiązując koalicję z Egiptem.

Tym samym okazał się w oczach króla Babilonu uzurpatorem oraz buntownikiem i w konsekwencji, zaraz po zdobyciu Jerozolimy, został przezeń okrutnie ukarany (egzekucja synów na oczach ojca, a następnie oślepienie samego króla – 2 Krl 25,7-8), kontrastujące z całkiem znośnymi warunkami

²⁴ Są i tacy, którzy suponują błąd autora Ksiąg Kronik, wynikający z niejednoznaczności źródeł. Szczegółową dyskusję na ten temat przedstawiają M.A. O’Brien, *The Deuteronomistic History Hypothesis: A Reassessment* (Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 1989) 269-270; R.D. Nelson, *The double redaction of the Deuteronomistic History* (Sheffield: JSOT Press, 1981) 39-40.

²⁵ Z podobnym scenariuszem wydarzeń mamy do czynienia po upadku Judy, kiedy Godoliasz, będąc zarządcą z babilońskiego nadania, zostaje zabity przez królewicza Izmaela (2 Krl 25,22-26), działającego na zlecenie ammonickiego władcy imieniem Baalis. Izmael, zdawszy sobie szybko sprawę z nikłych szans wznieconej rebelii (Jr 41,11-17), uciekł czym prędzej do Egiptu.

niewoli zgotowanej jego poprzednikowi na judzkim tronie, księciu Jehoniaszowi²⁶.

Przyjęta powszechnie hipoteza o zmianie imienia jako propagandowym zabiegu mającym zaznaczyć władzę obcego suwerena nie znajduje jakichkolwiek analogii w źródłach pozabiblijnych. Zespolenie w jedną postać stryja oraz brata królewskiego za pomocą narracji o zamianie imienia wydaje się zatem wypadkową zróżnicowania i fragmentaryczności źródeł, z których korzystali autorzy biblijni, oraz dystansu czasowego względem wydarzeń, które przyszło im opisywać.

Podsumowanie

We wszystkich trzech przypadkach tłem historycznym dla kontrowersji dotyczących królewskiego imienia wydaje się sytuacja kryzysowa: gwałtowna śmierć poprzednika, intrygi dworskie lub różnorakie naciski ze strony obcych władców. W tego rodzaju konflikty bywa zazwyczaj uwikłanych wiele osób i stronnictw, co w oczywisty sposób generuje szereg alternatywnych wersji wydarzeń, będących wyrazem osobistych interesów oraz wzajemnych resentymentów.

Nie powinny zatem dziwić liczne rozbieżności dostrzegalne w narracji biblijnej, utkanej ze strzępów źródeł archiwalnych, mniej lub bardziej pewnych interpretacji przekazów ustnych oraz własnej imaginacji autorów biblijnych, kierujących się ideą ciągłości dynastii Dawidowej. Można przypuszczać, że w ten sposób starali się oni zamaskować wydarzenia sugerujące przerwanie głównej linii rodu (por. wspomniana wyżej rzeź potomków Dawida zarządzona przez Jorama oraz jej dalsze konsekwencje), a także tropy, sugerujące zaistnienie sporów o Dawidową schedę pośród szeroko rozumianej rodziny królewskiej.

Bibliografia

- Daniel Th.Mc., „The Consonantal Force of He in the Tetragrammaton”, *Seisho to Shingaku / Bible and Theology* 12 (1968) 1-24.
- De Vaux R., *Ancient Israel. Its Life and Institutions* (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1997).

²⁶ 2 Krl 25,27-30. Zachowały się też źródła babilońskie potwierdzające stałe uposażenie „syna króla Judy” – E.F. Weidner, „Jojachin, König von Juda, in babylonischen Keilschrifttexten”, *Mélanges syriens offerts à Monsieur René Dussaud II* (BAH 30; Paris: P. Geuthner, 1939) 923-935.

Imiona królów judzkich – kilka spostrzeżeń

- Frost S.B., „The Death of Josiah: A Conspiracy of Silence”, *Journal of Biblical Literature* 87 (1968) 369-382.
- Kalimi I., *The Reshaping of Ancient Israelite History in Chronicles* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2005).
- Lemaire A., „Hebrew and West Semitic Inscriptions and Pre-Exilic Israel”, *In Search of Pre-Exilic Israel* (red. J. Day) (London: T&T Clark, 2004) 366-385.
- Lemaire A., „La dynastie davidique (*był dwd*) dans deux inscriptions ouestsémitique du IXe s. av. J.C.”, *Studi Epigrafici e Linguistici* 11 (1994) 17-19.
- Lipiński E., „An Israelite King of Hamat?”, *Vetus Testamentum* 21 (1971) 371-373.
- Lipiński E., „Od ideologii królewskiej do mesjanizmu epoki hasmonejskiej”, *Studia Judaica* 12 (2009) 1-22.
- Lipiński E., *Itineraria Phoenicia* (OLA 127; Leuven: Peeters, 2004).
- Lipiński E., *The Aramaeans. Their Ancient History, Culture, Religion* (OLA 100; Leuven: Peeters, 2000).
- Malamat A., „Josiah’s Bid for Armageddon: The Historical Background of Josiah’s Encounter with Necho at Megiddo”, *Journal of the Ancient Near Eastern Society of Columbia University* 5 (1973) 267-278.
- Malamat A., „The Twilight of Judah in the Egyptian-Babylonian Maelstrom”, *Congress Volume: Edinburgh 1977* (red. G.W. Anderson) (VTSup 28, Leiden: Brill, 1975) 123-145.
- Martínez F.G. – Tigchelaar E.J.C., *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (Leiden: Brill, 1999).
- Miller M. – Hayes J.H., *A History of Ancient Israel and Judah* (Philadelphia: Westminster, 1986).
- Mykytiuk L.J., „Sixteen Strong Identifications of Biblical Persons (Plus Nine Other Identifications) in Authentic Northwest Semitic Inscriptions from before 539 b.c.e.”, *New Inscriptions and Seals Relating to the Biblical World* (red. M. Lubetski – E. Lubetski) (Atlanta: SBL, 2012) 35-58.
- Mykytiuk L.J., *Identifying Biblical Persons in Northwest Semitic Inscriptions of 1200-539 B.C.E.* (Atlanta: SBL, 2004).
- Nelson R.D., *The double redaction of the Deuteronomistic History* (Sheffield: JSOT Press, 1981).
- O’Brien M.A., *The Deuteronomistic History Hypothesis: A Reassessment* (Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 1989).
- Radine J., *The Book of Amos in Emergent Judah* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010).
- Strange J., „Joram, King of Israel and Judah”, *Vetus Testamentum* 25 (1975) 191-201.
- Toboła Ł., „One Writing – Various Readings: The Ugaritic Ba’lu Cycle in Translation”, *Języki orientalne w przekładzie. Konferencja Kraków, 7–8 kwietnia / Oriental Languages in Translation. Conference, 7-8th April 2008* (red. A. Zaborski – M. Piela) (Kraków: Wydawnictwo Oddziału Polskiej Akademii Nauk, 2010) 179-182.
- Toboła Ł., „Propozycja reinterpretacji tytułów Bożego pomazańca w Iz 9,5b–6a”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 24 (2010) 73-79.
- Toboła Ł., „The Meaning of the Phrase *sēper dibrē hayyāmim* in Biblical Historiography”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 28 (2014) 7-13.
- Toboła Ł., *Ba’al w dziejach rodu Omriego. Studium historyczno-teologiczne* (Poznań: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, 2013).
- Weidner E.F., „Jojachin, König von Juda, in babylonischen Keilschrifttexten”, *Mélanges syriens offerts à Monsieur René Dussaud II* (BAH 30; Paris: P. Geuthner 1939) 923-935.
- Welch A.C., „The Death of Josiah”, *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 43 (1925) 255-260.

- Wightman G.J., „The Myth of Solomon”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 277-278 (1990) 5-22.
- Wyatt N., „«Jedidiah» and Cognate Forms as a Title of Royal Legitimation”, *Biblica* 66 (1985) 112-125.
- Wyatts J.D.W., *How We Got Our Bible: Files from an Alttestamentler's Hard Drive* (Eugene: Wipf&Stock, 2011).